

УДК 378:373.2.011.3-051:378.015.31:172.15:355.23
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.90.14>

Л. В. Зданевич

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Т. О. Атрощенко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту
Мукачівського державного університету

Н. О. Фроленкова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування феномену національно-патріотичного виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. В умовах гострих викликів сьогодення акцентовано необхідність посилення уваги до проблем національно-патріотичного виховання, зокрема, виховання патріотизму як базової якості особистості. Представлено найбільш актуальні трактування вітчизняними науковцями дефініцій «патріотизм» та «національно-патріотичне виховання». Автори визначають патріотизм як одне з найбільш глибоких почуттів, інтегративну якість, вагому, стійку характеристику особистості, що виражається у її нормах поведінки, світосприйнятті, моральних цінностях та ідеалах і пов'язана з вихованням почуття обов'язку, відповідальності, толерантності, поваги до свого народу, рідної мови, родини, національних звичаїв та традицій, готовності стати на захист інтересів Вітчизни. Переконані, що національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та підготовка їх до національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку повинні здійснюватися у процесі усього періоду навчання у закладі вищої освіти. Зазначено, що зміст національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців дошкільної освіти доцільно розглядати у кількох аспектах: вирішення завдань та напрямів національно-патріотичного виховання; реалізація професійних функцій у процесі національно-патріотичного виховання; засвоєння видів діяльності, що сприяють національно-патріотичному вихованню дітей дошкільного віку; посилення національно-патріотичного спрямування усіх видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (освітній процес, виховна робота, педагогічна практика, позааудиторна професійно спрямована діяльність, науково-дослідна та громадська діяльність). Рекомендовано ввести у зміст освітніх програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта освітню компоненту «Національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», метою якої є національно-патріотична вихованість, сформованість національних ціннісних орієнтацій та готовності майбутніх вихователів до реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей в умовах закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, виховання, національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, національні ціннісні орієнтації, фахова підготовка.

Постановка проблеми. Існування та процвітання України, як зазначено у Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, неможливе без загального усвідомлення громадянами своєї національної та громадянської ідентичності. Відчуття такої належності до української нації як самобутньої

спільноти, об'єднаної назвою, символами, історичною пам'яттю, суспільно-державними (національними) цінностями, зокрема українською мовою і народними традиціями, безпосередньо позначається на житті кожної людини. У документі зазначено, що «одним із пріоритетів діяльності держави та суспільства є відповідь на виклики

і загрози, які в сьогоденні умовах здійснюють реальний вплив на формування національної свідомості. Утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, а отже, набуває особливого значення для сфери національної безпеки і оборони» [8].

Пріоритетним напрямом Стратегії є «Формування системи кадрового забезпечення сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності». Вважаємо, що цей напрям у першу чергу стосується фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (зокрема, національно-патріотичного виховання), покликаних бути зразком для наслідування, оскільки вони є першими (окрім батьків), хто навчає, виховує і розвиває найменших громадян України. Солідарні з О. Лісовець у тому, що «національна самосвідомість й гідність, дбайливе ставлення до державної та рідної мов, історії, культури й традицій свого роду, народу і держави, любов до малої батьківщини, інтерес до міжнародного спілкування та інші основи формується за допомогою цілеспрямованого педагогічного впливу на дитину в умовах дошкільної освіти одночасно з повсякденним впливом батьків, усієї родини, сімейного укладу, ставлень один до одного в родині, серед інших найближчих для дитини дорослих у діяльності та на фоні суспільних подій» [6]. Саме тому беззаперечною є позиція О. Александрової та В. Александрова, згідно з якою «визначення цілей педагогічної діяльності у вищій школі має враховувати не тільки ціннісні орієнтири існуючих виховних систем, але також за певних умов змінювати пріоритети цінностей, розуміючи їх важливість для конкретного часового періоду. Таким історичним періодом стає війна в Україні, яка змінює систему ціннісних орієнтацій людей та надає пріоритет патріотизму як цінності, що дозволяє найкраще співвідносити індивідуальні потреби та мотиви з усвідомленими та прийнятими цінностями і нормами соціуму. З іншого боку, система ціннісних орієнтацій не лише визначає форми та умови реалізації спонукань особистості, але сама стає джерелом цілей» [1]. Поділяємо думку науковців, що «система ціннісних орієнтацій має не лише вказувати напрямки професійного розвитку майбутніх фахівців, але також визначати воєнну перемогу країни як життєву перспективу» [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті нашого дослідження набувають нового «бачення» праці Г. Ващенка, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін., в яких корифеї вітчизняної педагогіки, задовго до подій сьогодення, закликали не нехтувати вихованням

дітей та молоді, систематично працювати над формуванням у них системи національних цінностей, виховувати повагу до рідної держави, мови, максимально використовуючи для цього надбання української національної культури, засоби народної педагогіки тощо. Наукові праці І. Беха, А. Богуш, І. Зязюна, В. Кременя, О. Лісовець, Л. Савченко, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін. продовжують пропагувати вагомість національно-патріотичного виховання особистості, розкриваючи різні аспекти цієї проблеми. Фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтовно досліджена А. Богуш, Г. Борин, Н. Гавриш, І. Дичківською, К. Крутій, Н. Лисенко, О. Попович, Л. Суценок, А. Чаговець та ін. Аналіз наукових джерел засвідчив, що цілісного дослідження національно-патріотичного виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки у вітчизняних наукових студіях, на жаль, немає.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні феномену національно-патріотичного виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки та привертанні уваги сучасної наукової спільноти до досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, мета якої – формування та утвердження української національної та громадянської ідентичності у громадян та закордонних українців, зазначено вагомість методів національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти, на основі національних цінностей України. Згідно із документом, органи влади та інститути громадянського суспільства будуть реалізовувати Стратегію за такими напрямками: утвердження української національної та громадянської ідентичності; взаємопідтримка та співпраця щодо формування української національної та громадянської ідентичності між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства; формування системи кадрового забезпечення; сприяння розвитку інфраструктури [8]. Одним із першочергових завдань пріоритетного напрямку «Утвердження української національної та громадянської ідентичності» Стратегії визначено «формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави, державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної та громадянської ідентичності» [8].

Відповідно, акцентуємо увагу на необхідності посилення уваги до проблем виховання патріотизму як базової якості сучасної особистості.

Розглянемо більш детально сутність дефініції «патріотизм». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає патріотизм як: «любов до Батьківщини, відданість їй та своєму народові, готовність прийти на її захист» і, відповідно, «патріот – це той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги» [2]. В Українському педагогічному словнику зазначається, що «патріотизм (від грец. – співвітчизник) – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм – соціально-історичне явище. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності школи. У процесі вивчення різних навчальних предметів в учнів формуються патріотичні погляди й переконання» [4, с. 249].

Цінним для нас є визначення поняття «патріотизм» В. Сухомлинським у праці «Щоб у серці жила Батьківщина». Відомий педагог розуміє його «як любов до Батьківщини, одне з найбільш глибоких і благородних почуттів людини. Це творча, неспокойна любов до рідної землі до всього, що створено старшими поколіннями і твориться сучасниками в ім'я прийдешніх поколінь, це не пасивне милування оточуючим тільки тому, що воно рідне, а боротьба за велич і могутність Батьківщини, щоб завтра було кращим, ніж сьогодні» [10, с. 3]. На думку автора, почуття любові до Батьківщини – це «одне із найскладніших і найбагатогранніших моральних почуттів. У ньому органічно поєднується любов до рідної природи, села і міста, рідної матері і рідної мови. Почуття любові до рідного, близького, дорогого переплітається з свідомістю патріотичного обов'язку перед народом, з думкою про особисту відповідальність за його ідеали, боротьбу, прагнення» [10, с. 3–4].

Сьогодні як ніколи актуальним є визначення М. Зубалія, який трактує патріотизм як «всеосяжне і глибоке почуття особистості, яке включає любов до своєї країни, народу, землі, національних традицій, рідного дому, природи, народних звичаїв, культури, матеріальних і духовних цінностей. Патріотизм нерозривно пов'язаний з відповідальністю за долю свого народу, країни, її національну незалежність, передбачає постійну готовність відстоювати їх від будь-якого ворога» [3, с. 23]. Автор наголошує, що «означені якості проявляються не абстрактно, не в словесно-умоглядній формі, а конкретно, дійово, найбільш виразно це проявляється в позитивному ставленні до військово-патріотичної роботи, підготовки себе до майбутньої служби в армії та захисту Батьківщини» [3].

У дисертації «Підготовка майбутнього вихователя до патріотичного виховання дошкільників

як педагогічна проблема» Л. Савченко представлено розуміння «патріотичного виховання» як «узагальненого поняття, що охоплює різні сфери організованого та цілеспрямованого впливу на особистість з боку суспільно-освітніх інституцій з метою створення для неї умов, що сприятимуть розвитку такої інтегративної якості, як патріотизм» [9, с. 8–9]. Цінними для нас є виокремлені дослідницею напрями патріотичного виховання: духовно-моральне, історико-краєзнавче, громадянсько-патріотичне, соціально-патріотичне, військово-патріотичне, героїко-патріотичне, спортивно-патріотичне тощо; принципи патріотичного виховання: національна спрямованість, самоактивність і саморегуляція, полікультурність, соціальна відповідність, історична та соціальна пам'ять, міжпоколінна наступність, гуманізація виховного процесу, культуровідповідність [9, с. 9].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді, згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (далі – Концепція) – це «комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [5]. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання у Концепції обрано формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян па основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [5].

Підтримуємо думку О. Лісовець, яка закликає до здійснення системних заходів, які «спрямовані на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, який діятиме на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (герба, прапора, гімну); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури,

а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України» [6, с. 8]. Авторка представляє ґрунтовне трактування національно-патріотичного виховання дітей та молоді як «комплексної системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [6, с. 9]. Метою національно-патріотичного виховання О. Лісовець визначає «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [6, с. 9].

Висновки і пропозиції. На основі вищезазначеного, патріотизм трактуємо як одне з найбільш глибоких почуттів, інтегративну якість, вагому, стійку характеристику особистості, що виражається у її нормах поведінки, світосприйнятті, моральних цінностях та ідеалах і пов'язана з вихованням почуття обов'язку, відповідальності, толерантності, поваги до свого народу, рідної мови, родини, національних звичаїв та традицій, готовності стати на захист інтересів Вітчизни.

Переконані, що національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та підготовка їх до національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку повинні здійснюватися у процесі усього періоду навчання у закладі вищої освіти. Зміст національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців дошкільної освіти доцільно розглядати у кількох аспектах: вирішення завдань та напрямів національно-патріотичного виховання; реалізація професійних функцій у процесі національно-патріотичного виховання; засвоєння видів діяльності, що сприяють національно-патріотичному вихованню дітей дошкільного віку; посилення національно-патріотичного спрямування усіх видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (освітній процес, виховна робота, педагогічна практика, позааудиторна професійно спрямована діяльність, науково-дослідна та громадська діяльність). Зазначимо, що у Професійному

стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» однією із загальних компетентностей, яку слід сформувати у майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, визначено культурну, що означає «здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, поважати багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження» [7]. Саме тому рекомендуємо у зміст освітніх програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта ввести освітню компоненту «Національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», метою якої є національно-патріотична вихованість, сформованість національних ціннісних орієнтацій та готовності майбутніх вихователів до реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей в умовах закладів дошкільної освіти. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в укладенні рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, які будуть розроблені у межах теми НДДКР «Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі професійної підготовки» (державний реєстраційний номер 0121U112889), що виконується на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Список використаної літератури:

1. Александрова О. Ф., Александров В. М. Модифікація ціннісних орієнтирів виховних систем в умовах війни. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2023. № 89. С. 8–12.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
3. Військово-патріотичне виховання допризовників: Метод. рек. / Укл. М. Д. Зубалій. К.: ІЗМН, 1998. 60 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ МОН України № 527 від 06.06.2022 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
6. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.

7. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовт. 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua>
  8. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. Постанова Кабінету міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
  9. Савченко Л. Л. Підготовка майбутнього вихователя до патріотичного виховання дітей дошкільного віку в Україні (1985–2012 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Дрогобич, 2018. 23 с.
  10. Сухомлинський В. О. Щоб у серці жила Батьківщина. К.: Знання. 1965. 80 с.
-

Zdanevych L., Atroshchenko T., Frolenkova N. The national and patriotic education of future preschool educators in the process of professional training

The article is concerned with the theoretical substantiation of the phenomenon of national and patriotic education of future preschool educators in the process of professional training. In the context of the acute challenges of nowadays, the need to increase attention to the problems of national and patriotic education, in particular, the education of patriotism as a basic quality of personality, has been emphasized. The most relevant interpretations of the definitions of «patriotism» and «national and patriotic education» by national scientists have been presented. The authors have defined patriotism as one of the deepest feelings, an integrative quality, a significant, stable characteristic of a personality, which is expressed in his or her norms of behavior, worldview, moral values and ideals and is associated with the cultivation of a sense of duty, responsibility, tolerance, respect for one's people, native language, family, national customs and traditions, and readiness to defend the interests of the Motherland. We are convinced that the national-patriotic education of future educators of preschool educational institutions and their preparation for the national-patriotic education of preschoolers should be carried out during the entire period of study in a higher educational institution. It has been noted that the content of national and patriotic education of future specialists in preschool education should be considered in several aspects: solving problems and directions of national and patriotic education; implementation of professional functions in the process of national and patriotic education; mastering activities that contribute to the national and patriotic education of preschoolers; strengthening the national and patriotic orientation of all types of activities of applicants in higher educational institutions (educational process, educational work, pedagogical practice, extracurricular activities, etc.). It has been recommended to introduce into the content of educational programs for training applicants for the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education in the specialty 012 Preschool Education the educational component «National and Patriotic Education of Future Educators of Preschool Educational Institutions», which aims to provide national and patriotic education, formation of national value orientations and readiness of future educators to implement the tasks of national and patriotic education of children in preschool educational institutions.

Key words: future educators of preschool educational institutions, education, national and patriotic education of future educators of preschool educational institutions, national value orientations, professional training.